

УДК 336.71:330.131.7 Асист. А.В. Фалюта – Львівський НУ ім. Івана Франка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКУ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Досліджено фінансову стабільність банків, її суть та чинники. Визначено суть, складові та основні принципи системи управління ризиками банку. Подано основні види ризиків з якими трапляються банки та виділено головних суб'єктів цього управління. Висвітлено роль аналізу та виділено систему нормативних актів, які повинен розробити банк для ефективного управління ризиками.

Ключові слова: банк, дохідність, капітал, ризик, фінансова стабільність.

Assist. A.V. Falyuta – L'viv NU named after Ivan Franko

Providing of financial stability of bank is through control the system by risks

The financial stability of banks and factors are researched in this article. The main problem, components and types of risks are observed, also the main subjects are outlined. The role of analysis and the system of normative acts, which should be produced by the bank for risks effective management.

Keywords: bank, income, capital, risk, financial stability.

Постановка проблеми

Здійснення ефективних заходів, що сприяють розвитку економіки України потребують принципово нових підходів до забезпечення стабільності функціонування всіх сфер ринкової інфраструктури загалом та банківської системи зокрема. Адже без стабільного і сильного банківського сектора не може бути успішною економічна політика будь-якого уряду. Оскільки ризики мають чи не найважливіше місце у забезпеченні фінансової стабільності, велику увагу у діяльності банку приділяють стратегії управління ними.

Банківська діяльність є одним з найризикованіших видів підприємництва. У процесі своєї діяльності банки трапляються з великою кількістю ризиків, які постійно зростають. Саме тому формування ефективної системи ризик-менеджменту, в сучасних українських банках, є проблемою надзвичайно актуальною. Оптимізація банківської діяльності повинна ґрунтуватись на системному підході до управління банком загалом і управління ризиками зокрема. Вирішення даного завдання має сьогодні надзвичайно велике практичне значення і потребує наукового опрацювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Велике значення розв'язання питання фінансової стабільності банків для України зумовило постійну увагу наукових кіл до різних її аспектів. Важливий внесок вирішення низки завдань фінансової стабільності банківської сфери загалом та ризикам зокрема зроблено працями О.Д. Василика, А.С. Гальчинського, А.М. Герасимовича, О.В. Дзюблюка, О.Д. Заруби, В.М. Кочеткова, А.М. Мороза, Л.О. Примостки, С.К. Реверчука, М.І. Савлука та ін. Вивчення праць вищезазначених вчених дає змогу ґрунтовно підійти до з'ясування сутності поставленого наукового завдання, а також виявити питання, що залишилися невисвітленими.

У сучасній економічній літературі недостатньо наукових розробок, присвячених питанням комплексного підходу до процесу управління бан-

ківськими ризиками. Потребують доопрацювання наукові пропозиції, що можуть бути реально застосовані на практиці, а також шляхи зміцнення фінансової стабільності банку. Власне через це, виникла об'єктивна необхідність подальшого дослідження банківських ризиків на основі розроблення сучасних методів їх мінімізації.

Постановка завдання

Дослідження має на меті удосконалити науково-практичну базу забезпечення фінансової стабільності банків України на основі формування концепції управління ризиками. Для реалізації зазначеної мети визначено такі основні завдання:

- з'ясувати суть та економічну природу фінансової стабільності банків;
- визначити роль, значення та інструменти управління ризиками у банківській діяльності;
- виділити головні види ризиків, притаманні діяльності банку;
- дослідити роль аналізу у ході управління ризиками банку;
- висвітлити основних суб'єктів, що безпосередньо пов'язані з процесом прийняття та управління банківськими ризиками;
- обґрунтувати практичні рекомендації щодо забезпечення фінансової стабільності банків України на основі управління ризиками.

Виклад основного матеріалу

Великий вплив на фінансову стабільність банку чинить величина, якість та концентрація прийнятих банком ризиків. Жоден банк не може вважатися стабільним, якщо він обтяжений надмірними ризиками, реалізація яких в одну мить може призвести до банкрутства. Тому з метою управління ними, банк повинен формувати ефективну концепцію управління ризиками. Лише банк з незначною відносною часткою прийнятих ризиків може стабільно працювати і впевнено протидіяти викликам зовнішнього та внутрішнього середовища.

Роль ризиків у забезпеченні фінансової стабільності банку можна зрозуміти з її визначення. Фінансова стабільність банку – це його здатність у часі безперебійно працювати – надавати послуги і задовольняти вимоги, підтримуючи оптимальну величину ліквідності, прибутковості і платоспроможності за допустимого рівня ризиків, і витримувати при цьому, негативний вплив зовнішніх і внутрішніх чинників. Тобто, одним з ключових чинників, що визначає рівень фінансової стабільності, є величина та якість прийнятих банком ризиків.

З метою забезпечення ефективної системи ризик-менеджменту, кожен банк повинен розробити власну концепцію функціонування, яка враховує основні види ризиків та особливості їх прояву. Концепція ризик-менеджменту повинна забезпечити надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх їх видів на усіх рівнях організації, також з урахуванням взаємозв'язку між різними категоріями ризиків, а ще вирішити питання конфлікту завдань між необхідністю отримання доходу та мінімізацією ризиків.

Управління ризиками, зазвичай, не має на меті цілком усунути ризики, а спрямоване на забезпечення отримання банком відповідної винагороди за їх прийняття. Виключення становлять ті ризики, щодо яких не існує чіткого зв'язку між їх рівнем та величиною винагороди банку (наприклад, юридич-

ний ризик, ризик ділової репутації, стратегічний, операційно-технологічний ризики тощо). Сама сутність поняття "управління ризиками" зводиться до процесу, за допомогою якого банк виявляє ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їхній моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними їх видами.

Серед основних ризиків, з якими зіштовхується банк, необхідно виділити: кредитний, ринковий, ризик ліквідності, зміни процентної ставки, валютний, операційно-технологічний ризик, ризик ділової репутації, юридичний та стратегічний. Усі ці ризики справляють надзвичайно великий вплив на діяльність банку і вимагають розроблення комплексної системи управління ними. Ця система повинна забезпечити досягнення наступних цілей:

- рішення щодо ризику мають відповідати стратегічним завданням діяльності банку;
- рішення стосовно ризику мають бути конкретними і чіткими;
- очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик;
- розподіл капіталу має відповідати розмірам ризиків, які визначає банк.

З точки зору ризик-менеджменту, банківська діяльність зводиться до прийняття ризику і отримання за це відповідної винагороди. Формально можна виокремити дві основні цілі управління банківськими ризиками: 1) підтримка ризику на низькому рівні; 2) мінімізація ризику за деяких заданих умов [1, с. 271]. Загальна мета управління ризиками – сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін, а саме: клієнтів та контрагентів, керівництва, працівників, Спостережної ради і акціонерів (власників), органів нагляду, рейтингових агентств, інвесторів і кредиторів та інших.

Процес управління ризиками має охоплювати всі види діяльності банку, які впливають на параметри його ризику. Управління ними передбачає прийняття рішень та вжиття заходів, спрямованих на мінімізацію, уникнення, пом'якшення ризиків, страхування, встановлення лімітів їх величини і безпосереднє прийняття ризику. Це управління повинно відбуватися на тому рівні організації, де ризик виникає (фронт- та бек-офіси), а також на найвищих рівнях – на рівні Правління та Спостережної ради.

Ризики діяльності банку виникають на основі об'єктивних та суб'єктивних чинників. Перші спричинені невизначеністю, природно притаманною банківській діяльності, другі – особливостями прийняття рішень зацікавленими особами в умовах цієї невизначеності [2, с. 9]. Крім цього чинники ризику поділяють на внутрішні та зовнішні. Значна частина зовнішніх чинників знаходиться поза межами впливу банку, а відтак він не може їх контролювати. Реалізація чиннику ризику, з яким зіштовхується банк, може поставити під загрозу усю фінансову стабільність його діяльності. Тому в процесі аналізу ризиків, особливо зовнішніх, банк обов'язково повинен враховувати можливість виникнення екстремальних обставин (стрес-сценарій).

Банк повинен розробити відповідні нагальні заходи у формі плану дій на випадок кризових обставин. Банк також повинен забезпечити наявність процедур та заходів щодо попередження стресових ситуацій, викликаних внутрішніми чинниками. Банк має здійснювати моніторинг ризиків задля за-

безпечення та надійного взаємозв'язку між загальними параметрами його ризиків та фінансовими ресурсами і фінансовими результатами через відповідні механізми контролю. Механізм контролю повинен включати, серед іншого, процедури і заходи щодо моніторингу адекватної капіталізації банку.

Методика кількісної оцінки ризиків повинна базуватися на критерії економічної вартості капіталу та необхідності підтримання капіталу на рівні, який є необхідним для компенсації ризику. Адже саме капітал є своєрідним "буфером", який поглинає негативні наслідки реалізації ризиків і служить кількісним виразником фінансової стабільності банку. Важливе значення в процесі управління ризиками належить організаційній структурі, яку визначають культура організації, розмір і складність відповідних бізнес-операцій, види ризику, що приймаються і істотність можливих негативних наслідків. У різних банках методи управління ризиками можуть відрізнятися, але організаційна структура і механізми контролю завжди повинні відображати завдання і стратегію щодо управління ризиками, а також включати процедури їхнього визначення, оцінки та перегляду.

Кожен банк має забезпечити чіткий розподіл функцій, обов'язків та повноважень з ризик-менеджменту, а також чітку схему відповідальності згідно з двома основними принципами, а саме: 1) розподіл функцій і повноважень повинен охоплювати всі організаційні рівні і підрозділи банку; 2) розподіл обов'язків і підпорядкованість підрозділів повинні бути задокументовані і доведені до відома виконавців таким чином, щоб весь персонал банку повністю розумів свої функції, обов'язки та повноваження, свою роль в організації і процесі здійснення контролю, а також свою підзвітність.

Формування ефективної системи ризик-менеджменту неможливе без систематичного здійснення аналізу ризиків, спрямованого на їх виявлення та оцінку їх величини. Аналіз ризиків повинен охоплювати всі продукти, послуги та процеси банку і передбачати не тільки якісну оцінку відповідних ризиків, але й, де це можливо, оцінку їхніх кількісних параметрів. Керівництво банку повинно знати результати аналізу ризиків та враховувати їх у своїй роботі.

Внаслідок аналізу ризиків можна дійти висновку, що ризики цього банку не відповідають чи перестали відповідати обраним параметрам, або що обрані параметри ризиків не відповідають або перестали відповідати завданням та стратегії банку. У процесі аналізу надзвичайно важливо простежити за дотриманням банком обов'язкових нормативів ризику (Н7-Н10, Н13 та інших) [3]. Може виявитися, що організаційна структура і механізми контролю банку не узгоджуються зі змінами в параметрах ризиків. Тому оцінка ризиків повинна супроводжуватися можливим переглядом завдань, обраної стратегії та розробленої організаційної структури і механізмів контролю.

Для забезпечення належного виявлення, розуміння та управління ризиками у їх взаємодії між собою, вони повинні розглядатися не окремо один від одного, а комплексно, як єдина система. Аналіз, необхідний для виявлення та узагальнення ризиків, має проводитися на рівні, що дає змогу охопити банк загалом, як на індивідуальній, так і на консолідованій основі. Процес ризик-менеджменту в банку повинен охоплювати всі його структурні щаблі

та рівні – від вищого керівництва банку (Спостережної ради та Правління) до рівня, на якому безпосередньо приймається ризик (Відділ кредитного аналізу, валютний відділ тощо [4, с. 163], тобто фронт- та бек-офіси).

Функції всіх згаданих вище структурних підрозділів повинні бути чітко визначені та задокументовані, а банк повинен зробити все належне для уникнення конфлікту інтересів між цими підрозділами. Адже навіть в найефективніших системах конфлікт інтересів у середині установи здатний звести нанівець всі попередні досягнення. У кожному банку, для забезпечення його фінансової стабільності, необхідно також розробити свою систему нормативних актів щодо ризик-менеджменту. До переліку цих нормативних актів обов'язково повинні входити [5]:

- місія, цілі та завдання банку, а також стратегія його роботи щодо окремих видів ризиків;
- бізнес-плани, положення, політики, процедури та інші регламентні документи, що вказують на реальні шляхи досягнення встановлених цілей і виконання передбачених процесів;
- регламентні документи функціональних та територіальних підрозділів, посадові інструкції, ліміти та повноваження, які мають на меті забезпечити безпосередню реалізацію банківської діяльності.

Перелік цих нормативних актів гарантує якість та повноту охоплення системи управління ризиками. Місія, цілі та завдання банку дають змогу на початковому етапі відмежуватись від певних видів ризику, які банк не має бажання приймати. Бізнес-плани, положення і політики регламентують порядок прийняття, управління та величину ризиків, які бере банк. Водночас посадові інструкції визначають особливості прийняття ризиків та забезпечують уникнення конфлікту повноважень серед працівників банку.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їхній моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків. Процес управління ризиками має охоплювати всі види діяльності банку, а управління ними повинно відбуватися як на тому рівні, де ризик виникає (фронт- та бек-офіси), так і на рівні Правління та Спостережної ради. Необхідно пам'ятати, що чітка та ефективна система ризик-менеджменту є запорукою фінансової стабільності банку.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі забезпечення фінансової стабільності банку, на нашу думку, визначатимуться особливостями розвитку банківської системи України. На сьогодні спостерігається активний прихід іноземного капіталу у цю сферу економіки, який приносить і нові технології управління ризиками. Тому подальші дослідження повинні бути спрямовані на удосконалення системного підходу до управління ризиками з урахуванням іноземного досвіду.

Література

1. Пшик Б.І. Інвестиційне кредитування: Навч. посібник. – Львів: ЛБІ НБУ, 2005. – 291 с.
2. Каменський А., Кияк А. Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках// Вісник НБУ. – жовтень. – 2005. – С. 7-11.

3. Постанова Правління НБУ "Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні", № 368 від 28.08.2001// www.rada.gov.ua

4. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.

5. Постанова Правління НБУ "Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України", № 361 від 02.08.2004// www.rada.gov.ua

УДК 336.77

*Доц. Н.Б. Ярошевич, канд. екон. наук; доц. І.Ю. Кондрат,
канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"*

ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проведено аналіз критеріїв та класифікацій видів кредиту, запропоновано класифікацію видів кредиту за критерієм податкових наслідків кредитування підприємства.

*Assist. prof. N.B. Yaroshevich; assist. prof. I.Yu. Kondrat –
NU "L'vivs'ka Politekhnik"*

Taxis results of crediting of enterprising subjects

The scientific work is devoted to investigation and analyses of credit classification and criteria of classifications. The author credit classification by taxes result criteria are presenting where.

Постановка проблеми. Різноманітність і складність кредитних відносин визначає множинність форм прояву суті кредиту; питання про види кредиту є дискусійними. За результатами аналізу публікацій з теорії кредиту можна стверджувати, що немає однакового трактування сутності, форм і видів кредиту. Практичним аспектом цієї проблеми є відсутність чіткості віднесення відсотків за користування різними видами кредитів підприємством у податковому обліку. Тому класифікація видів кредиту за податковими наслідками кредитування для підприємства – одержувача кредиту є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою. Дослідженню сутності і видів кредиту присвячено праці М.М. Александрової, Н.Г. Виговської, А.С. Гальчинського, А.Г. Голуб, А.Г. Загороднього, Г.Г. Кірейцева, О.Г. Партин, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко, Л.П. Семенюк та ін. Ряд авторів поділяє думку, що форми кредиту є тільки дві – товарна і грошова. А щодо видів кредиту, приналежності тієї чи іншої економічної операції до видів кредиту та критеріїв класифікації думки авторів розділяються. Зокрема, відомими є класифікації кредиту за суб'єктами кредитних відносин; за терміном; за галузевою спрямованістю; залежно від цільового призначення; за організаційно-правовими ознаками та умовами надання позичок [1, с. 387-389]. за організацією кредитних відносин; за строками користування; за цільовим спрямуванням; за методами надання; залежно від кількості кредиторів [2, с. 136-139]; за кредиторами; за видами; за метою використання; за терміном надання; за порядком надання [3, с. 95] та ін.

Метою написання статті є систематизація та подальший розвиток класифікації видів кредиту.